

A HÓVIHAR VIRÁGAI

Soha nem tudni, hogy az indítás mikor és honnan jön. Mozgások és változások hozzák magukkal? A dolgok beérése, a hagyományok felgyülemzése, a távozóban levő emberek emlékeinek rögzítése, az ismeretlen alkotók műveinek — mint apró gyöngyszemeknek — egybegyűjtése? Az anyanyelv ősi forrásainak újra meg újra fölbuzogtatása? Mi ezek közül a hívogató? Az egyik, a másik, vagy mind egyszerre — egy adott időben — szólítja az embert előbb ide, aztán oda, és azután meg mindenfelé, ahol csak ezek a források fellelhetők.

Vannak művek, amelyek elgondolkoztatnak, és a kérdések és a vallató szavak egész sorát vetik fel egymás után, de ahhoz, hogy az ember ebben az élményzuhatagban el ne tévedjen, nem elegendő az egyszeri olvasás. Másodszor is, harmadszor is el kell merülni bennük, majdnem annyi áldozatossággal, mint maga a szerző, hogy a távolról jövő és itt egybefonódó keresett szálak a befogadóban is előkerüljenek.

Balint Vujkó v, több mint három évtizeddel ezelőtt, már folyóiratában is úgy jelentkezett, mint elhivatott, és úgy, mint akinek minden adottsága megvan az irodalmi remeteségre. Olyan remeteségre gondolok, amikor alkotói magányában, csöndes életében mindig az elhivatottsága a legintímébb társa; ez nem azt jelenti, hogy egymásba süllyedve, elvonultan elszakad a világtól, hanem azt, hogy a maga választotta egyetlenegy nagy küldetésének él, még akkor is, ha ez az örökbecsű tett nyomán lelki boldogságot nyújt ugyan, de csak rengeteg áldozat, lemondás, szívós kitartás, felmérhetetlen szorgalom és az anyagban való teljes felolvadás árán.

Alkotó művészként indult, s életének legtermékenyebb éveiben vállalta a gyűjtő szerepét. Ez az elszántság, és ennek az elszegődésnek a hangja kicseng legújabb művének bevezető tanulmányából is, amelynek nem egy szakaszában, újra visszahozva, szíve egész melegével a névtelen írókról, a névtelen alkotókról beszél, azokról, akik gyertyaszálként a nyelvi kincs bölcsőjénél virrasztottak, és a pallérozó nyelv minden hangját, minden szavát megőrizték az utókornak. De úgy, hogy az kőbe véshetően horatiusi *Exegi monumentum* is, mert a nyelvemlékek és az ősi szókincs beszövéseivel életet, emberi sorsokat, népi bölcsességet, maradandó történelmi igazságokat és mindmáig nem eléggé karátózott értékű üzeneteket őriztek meg féltő gondnal, és az idő üledékeitől gondosan megtisztítva adnak át a holnapnak, amely — majd, ha ráér — fölfedezi azt, ami benne rejlik.

Balint Vujkovnak nagy tanítómesterei voltak, éppen itt, a Duna-völgyében. Közülük egy város zászlóhajtajásával egyet említek: Ambro-

zije Šarčevićet, aki a múlt század második felében hívta fel a figyelmet a horvát-bunjevác-sokác nép nyelvében fellelhető szépségekre és a nyelv- és a hagyományok megőrzésére. Utódai már jobban felfigyelhetek a kifejezőképesség arányaira és a népi műfajokban: a folklórban az eredeti jegyeket hordozó epikai, drámai és bölceleti elemek harmonikus találkozására. Balint Vujkov előtt is jártak már gyűjtők a tavankúti tanyákon. Szabadka peremvidékén az alvó várost ébresztgetőn, de még senki nem nyúlt olyan mélyre, még senki nem lelt annyi forrásra, és innen még senki nem indult el erre a nagy útra olyan filológiai, történelmi, etnográfiai és írói felkészültséggel, mint Vujkov.

Legújabb művéből,* amely az eddigieknél szélesebb igényű, kiérezzük, hogy térben és időben nagy utat tett meg. A tavankúti tanyavilágban az erőgyűjtés évei termékenyítően és buzdítóan hatottak rá. Az ott meglelt képek, és »szigetvilágba« zárt életek (a tanyavilág zárt-ságára gondolok) épp arra figyelmeztették, hogy egy ilyen vállalkozásban — ha követni akarja a nyelv alakulásának útját, nemcsak itt, hanem a történelem országútján másutt is, amerre csak kanyarog —, akkor a nyelv- és az irodalomtudomány, a folklórkutatás szigorú követelményeihez kell alkalmazkodnia: a hangzattól kezdve a népi észjárás és játékoság lélektanáig megismerni az idevonatkozó kutatások tételeit, értékrendjét, mérvadó eredményeit, hogy így felvértezve induljon el a közép-európai egységes nyelvterületek és szórványok felé.

A könyv már bizonyosság, hogy idáig eljutott, és erről a kutató-, gyűjtőmunkáról már nemcsak itthon elmélkedhetünk, hanem e gyűjteménnyel szűkebb hazánkon kívül másokhoz is szólhatunk, hogy a nyelvek útjának ismerői, a népmesék-néphagyományok kutatói nagyobb visszhangot keltő szinten is felfigyeljenek egy kivételes tehetségű népmesegyűjtőre, aki szerényen mentegetődző utalásaiban önmagáról is azt mondja: névtelen alkotó.

A »hóvihar virágai« évszázadokkal ezelőtt hajtottak ki távol a horvátországi, szlavóniai síkságok ablakaitól, távol a Gorski Kotar fenyves erdőitől, távol a dalmát napsütötte égbolttól, a virágok szirmait — mint a pillangós növények magvait — innen vitte el a történelem szele, hogy a Duna-völgyének más és más pontjain, s ezeken túl az Alpok, a Kárpátok alján kapaszkodjanak meg gyökereikkel a talajban. Most itt a »híd«. A terjedelmes kötetbe gyűjtött népmesék elvisznek bennünket Magyarországra, Romániába, Ausztriába Csehszlovákiába, ahol egységet alkotó nyelvterületen vagy szórványokban horvátok-bunjevácok-sokácok élnek. Távol az anyanemzettől a kisebbségi életfeltételek között a Duna-medence évszázadokon át a népek olvasztó kemenceje volt. Balint Vujkov szavaival most »virágokról« beszélünk: sziromhullás, sőt helyenként a gyökerek kitépése volt az az idő, amikor a török hódoltság, a napóleoni hadjáratok szele, a felkelések tüze sodorta ide-oda falvak, vagy egész tájegységek lakóit, vagy amikor a bécsi kamarilla DIVIDE ET IMPERA politikája úszította egymásnak az itt élő

* BALINT VUJKOV: *Cvjetovi mećave*. Hrvatske narodne pripovijetke iz Mađarske, Rumunije, Austrije i Cehoslovačke. Matica Hrvatska, Zágráb, 1971.

népeket. Helytartók, tanítók és papok vették el a néptől anyanyelvét, a horvátot, a csehet, a szlovákot, és adták helyébe a németet, a magyart, más peremvidékeken a magyar helyett a németet, vagy az olasz helyett a németet, és viszont. Népmesék, népdalok és népballadák is szólnak erről. Így ennek a kötetnek nem egy darabja rögzíti ezt az időt: sokszor a kor vetületeként hívebben, mint nyalábnyi levéltári feljegyzés, vagy megannyi újsághír a régi lapokban, melyek — soha nem a nép felől nézve — a napi politika hullámzásait, a felszín eseményeit rögzítették. A történésznek, a drámaírónak, a filológusnak, a folkloristának ezért kell visszanyúlnia. És — most mehetünk vissza, hogy megkeressük, összeszedjük ezeket a régi, népi emlékeket, ha — megtaláljuk. És ha lesz, aki megkeresi, aki megtalálja, és a közlés megfelelő formájában adja át az iskolában a tanítónak, a tanteremben a diáknak, a könyvtárban az olvasónak: aztán mindenkinek.

Egy műnek — egyéb erényei mellett — nagy érdeme, ha ezekre a múltat feszegető kérdésekre válaszol, mert maradandóvá teszi azt, amit az elenyészéstől féltünk.

Illyés Gyula a *Különc* című drámájának előszavában, amelyben éppen a horvátok 1848-as szabadságtörekvéseiről vallatja Teleki Lászlót, így fogalmazta meg a nagy korfordulók pillanatát: »A történelmi tragédiák a színpadon nem a történelem küzdelmeitől lesznek tragédiák. A lélekétől«.

És *nemcsak* a színpadon.

A »hóvihar virágaiból« is a lélek: a nép lelke szól. A népmesékben ükapák, szépapák szavai kelnek életre: azok szólnak, akik a nyelv bölcsője mellett virrasztottak önmagukban égve. Szólnak és tanítanak: még mindig tanítanak — nemzedékeket.